

NUORISOTAKUU HAASTAA KUNTOUTUKSEN

Johdanto

Nuorisotakuu tuli voimaan vuoden 2013 alusta lukien. Nuorisotakuun avulla pyritään varmistamaan, että nuoret löytävät polun koulutukseen tai työelämään ja pääsevät siten osallisiksi yhteiskuntaan. Nuorisotakuu on luonteeltaan palvelulupaus, joka perustuu erityisesti toimijoiden väliseen yhteistyöhön ja sen kehittämiseen. Osana nuorisotakuun käynnistymistä Kuntoutussäätiö toteutti työ- ja elinkeinoministeriön tilauksesta nuorisotakuun tutkimuksellisen tuen.

Tässä katsauksessa tarkastelen aineistolähtöisesti nuorten aikuisten kokemuksia nuorisotakuusta. Tarkastelen, millaisia tukitarpeita liittyy koulutukseen hakeutumiseen ja siellä selviytymiseen sekä työllistymiseen. Samalla kiinnitän huomiota nuorten kokemuksiin palveluista ja erityisesti kuntoutuksesta.

Analyysin aineisto kerättiin kymmenessä fokusryhmässä, ja haastateltavia nuoria oli 43. Aineisto kerättiin nuorelle tutussa ryhmässä kuntouttavan työtoiminnan, etsivän nuorisotyön tai maahanmuuttajien opetuksen yhteydessä. Ryhmähaastattelujen toivottiin tuovan erilaisia näkökulmia nuorisotakuuseen ja olevan nuorelle helpompi tapa kertoa omista kokemuksista ja ajatuksistaan (ks. myös Honkatukia ym. 2006). Haastattelut aloitettiin kertomalla niiden tarkoituksesta ja haastattelujen luottamuksellisuudesta. Osassa ryhmistä oli paikalla myös työntekijä nuorten omasta toivomuksesta. Teemahaastattelut käsittelivät nuorisotakuun tuntemusta sekä kokemuksia eri palveluista, työelämästä ja koulutuksesta.

Nuorisotakuun tuntemus ja nuorten palvelukokemukset

Haastateltavien nuorten keskuudessa nuorisotakuu tunnettiin heikosti. Myös nuorille tehdyssä kyselytutkimuksessa havaittiin, että pelkän perusasteen varassa olevat tunsivat huonoiten nuorisotakuun sisältöjä (Tuusa ym. 2014). Nuoret eivät esimerkiksi lukeet sanomalehtiä tai seuranneet televisiota. Verkko ja ilmaislehdet nähtiin yhtenä potentiaalisena väylänä nuorisotakuusta tiedottamisessa. Nuoret kuitenkin toivoivat, että nuorisotakuun eri mahdollisuudet olisivat selkeästi esillä ja näkyvillä. Yhdeksi tiedottamisen tavaksi ehdotettiin julisteita. Suurin osa ei tuntenut esimerkiksi Sanssi-korttia, työkokeilua tai nuorten aikuisten osaamisohjelmaa. Parhaiten TE-toimiston palveluista tunnettiin ammatinvalintapsykologin tarjoama palvelu, jota oli myös hyödynnetty. Muutamilla nuorilla oli ollut aika varattuna, mutta se oli jäänyt käyttämättä.

Palveluiden laadussa ja toteutumisessa koettiin olevan vaihtelua. TE-toimistosta oli usein saatu vähän tietoa eri mahdollisuuksista. Eräälle nuorelle oli aiemmin kerrottu, että työpajalle ei ole mahdollista hakeutua, jos on ammattitutkinto. Myöhemmin hän olikin kuullut tämän olevan mahdollista. Vaikutti siltä, että nuoret kohdistivat paljon toiveita TE-toimistoon mutta olivat pettyneitä, kun mitään ei tapahtunut. Osa taas koki TE-toimistojen palvelujen toimivan ”ihan hyvin”. Työllistymisen suhteen toivottiin kuitenkin sinnikkäämpää yrittämistä.

Yleisinä palvelujen ongelmina koettiin olevan kiinnostuksen puute nuorta kohtaan, se, että samat asiat joutuu kertomaan usealle eri virkailijalle, ja se, että kerrotuihin asioihin ei kuitenkaan puututtu. Nuoret eivät halunneet kertoa terveydentilastaan, jos he kokivat, että heitä ohjaavat ammattilaiset eivät voineet asialle mitään tai eivät voineet kokonaisvaltaisesti keskittyä nuoren tilanteeseen. TE-toimistoa kuvattiin paikaksi, josta saa ajan, odottaa aikaa, menee paikalle, nuorelle tulostetaan papereita ja varataan uusi aika.

Erilaisten tukien ja etuuksien hakeminen koettiin työläänä ja vaikeana. Eräs nuori kuvasi, kuinka ”sit sä meet kotiin sen lapun kanssa, et apua, miten se nyt menikään.” Usein nämä nuoret myös kertoivat erilaisista oppimisen vaikeuksista. Hyvä kokemus oli eräällä nuorella, kun ammatinvalintapsykologi oli auttanut hakemuspapereiden täyttämässä. Hyvänä pidettiin myös, jos työntekijä tuli tarvittaessa nuoren mukaan tai teki kurssihakemukset nuoren puolesta. Myös maahanmuuttajataustaisten nuorten ryhmässä tuotiin esille tarve kasvokkaiseen asiointiin ymmärtämisen helpottamiseksi.

Hyvänä pidettiin sitä, että terveydenhuollon ja sosiaalityöntekijän palveluita oli saatavissa myös työllistymispalveluiden ja maahanmuuttajien kielikoulutuksen yhteydessä. Parempaa yhteistyötä toivottiin myös TE-toimiston ja Kelan välille, sillä nuoret kokivat saaneensa erilaista tietoa tai tietoa palveluihin osallistumisesta ei ole tullut perille. Vaikka viranomaisten väliseen yhteistyöhön suhtauduttiin enimmäkseen myönteisesti ja sitä myös toivottiin, eivät nuorten kaikki kokemukset olleet ongelmattomia. Yhdessä ryhmässä keskusteltiin pitkään siitä, kuinka nuoren oli käytännössä pakko antaa suostumus tietojen vaihtoon saadakseen apua. Tämän nähtiin vaikuttavan kielteisesti luottamuksen kokemiseen, jos lähtökohtana eivät ole nuoren itse antamat tiedot. Eräs nuori kertoi hakeneensa aiemmin apua vaikeaan asiaan juuri luottamuksellisuuden vuoksi, eikä olisi toivonut asioidensa tulevan laajalti tietoon.

Muutamassa ryhmässä nousi esille vaikeus saada aikaa lääkärille tai sosiaalityöntekijälle

tai avun saamisen viipyminen. Sosiaalityöntekijän ajan viivästyminen tarkoitti sitä, että nuori ei saanut apua akuuttiin ongelmaan. Myönteisenä kokemuksena kerrottiin sosiaalityöntekijästä, joka soitti nuorelle säännöllisesti ja kysyi kuulumisia. Myös etsivän nuorisotyön yhteydenotto opintojen keskeytymisen jälkeen oli koettu hyvänä.

Yleisesti nuoret korostivat haluavansa töihin. Niillä nuorilla, joilla oli työkokemusta, oli useimmiten erilaisia lyhytaikaisia työsuhteita. Yhdessä ryhmässä jaksamisen ongelmista ja muista terveydellisistä rajoitteista kertoivat nuoret kertoivat saaneensa hyvää palautetta työnantajalta. He eivät halunneet tuottaa työnantajalle pettymystä olemalla sairauden takia poissa työstä. Mahdollisuus tehdä töitä muun sosiaaliturvan ohessa tuotiin esille hyvänä vaihtoehtona.

Oli myös nuoria, joilla oli vähän tai ei lainkaan työkokemusta. Osalla nuorista oli ammatillinen tutkinto, mutta yhteys työelämään oli jäänyt opintojen aikana vähäiseksi. Nuoret kokivat työkokemuksen vähäisyyden vaikeuttavan heidän työllistymistään jatkossa. Nuoret olivat myös huolissaan pitkästä työttömyysjaksosta. ”Oon ollut niin kauan työttömänä, että pelkään ottaako kukaan mua enää töihin.” Palveluihin pääsyn nähtiin katkaisevan työttömyyden ainakin osittain.

Maahanmuuttajataustaiset nuoret kokivat kielitaidon ja ennakkoluulojen olevan suurimpia työllistymisen esteitä. Suomi koettiin vaikeaksi kieleksi, koska se oli monesti hyvin erilainen kuin oma äidinkieli. Ammatillisen koulutuksen ulkopuolelle jääminen hakemisesta huolimatta vaikutti kielteisesti kielitaitoon, jonka nähtiin parhaiten kehittyvän koulutuksessa ja työssä. Myös oppisopimus koettiin hyväksi tavaksi oppia kieltä koulutuksen ja työn vuorotellessa. Monet työt, joissa maahanmuuttajat työskentelevät, ovat yksinäisiä töitä, mikä nähtiin haitallisena kielitaidon kehittymiselle.

Maahanmuuttajataustaisiin liittyvien ennakkoluulojen nähtiin näkyvän siinä, että jo työhaastatteluihin oli vaikea päästä. Työharjoitteluja ja -tutustumisia pidettiin hyödyllisinä, koska niissä oli mahdollista päästä erilaisiin työtehtäviin ja saada palautetta. Suomes-

sa koettiin olevan vähän roolimalleja maahanmuuttajille. Erityisesti pääkaupunkiseudun ulkopuolella rasismi koettiin hyvin yleisenä.

Keskeisenä syynä työelämään kiinnittymättömyyteen nähtiin kuitenkin soveltuvien työpaikkojen vähäisyys. Ilman ammattitutkintoa olevat nuoret toivat esille, että avoimia työpaikkoja ei yksinkertaisesti ole tarjolla. Nuoret kokivat, että heille oli esitelty TE-toimistossa töitä, joihin heillä ei ollut riittävää osaamista. Ryhmätoimintaan kuuluvat yritysvierailut koettiin hyvinä. Myös työnantaja voisi tiedottaa paremmin erilaisista tukimahdollisuuksista.

Tukea opiskelukykyyn ja oman alan löytämiseen

Keskeiseksi koulutukseen hakeutumisen esteiksi nostettiin tietämättömyys siitä, mitä haluaa tehdä, sekä huoli omasta jaksamisesta opintojen aikana. Tämän näkökulman nostivat esille kaksi nuorta naista, jotka kuvasivat erilaisia oppimisen ja jaksamisen ongelmia ja jotka pitivät terveysongelmia koulutukseen ja työelämään hakeutumisen esteinä. Heille oli asetettu TE-toimistossa karenssi, jota he pitivät kohtuuttomana, koska heillä oli myös lapsi huolettavanaan. Myös muissa tutkimuksissa on havaittu, että karenssi kohdistuu usein nuoriin, joilla on oppimisen ja mielenterveyden ongelmia (Kojo & Lähteenmaa 2010). Osa nuorista oli ollut opintojen keskeyttämisen jälkeen täysin toimeentulotuen varassa lukuun ottamatta aikaa kuntouttavan työtoiminnan kurssilla. Kaikki eivät kuitenkaan halunneet turvautua sosiaalitoimeen.

Koulutukseen hakeutumattomuuden taustalla oli myös paljon tietämättömyyttä eri mahdollisuuksista. Yhdessä ryhmässä todettiin, että ei haluttu opiskella peruskoulusta juuri tulleiden kanssa. Myöskään toimeentuloa ei nähty opintoja kannustavana. Vanhempiansa kanssa asuva nuori ajatteli opintotuen olevan samalla tasolla kuin silloin, kun hän opiskeli alle 20-vuotiaana.

Osalla nuorista oli kouluttautumiseen suunnitelma, jossa he aikoivat edetä omaan tahtiinsa. Osa oli saanut suunnitelmiinsa tu-

kea esimerkiksi ammatinvalintapsykologilta, osa koki joutuneensa miettimään ja etsimään tietoa aiheesta yksin. Kaikilla näillä nuorilla koulutussuunnitelmat koskivat kuitenkin muita aloja kuin niitä, joita he olivat peruskoulun jälkeen alkaneet opiskella.

Opinto-ohjauksen ongelmana oli, että ohjaus perustui usein nuorten kiinnostuksen kohteiden tai toiveiden sijaan opintomenestykseen. Osa kertoi lukiota ja jatko-opintoja koskevista toiveistaan, mutta heidät oli ohjattu tai he olivat ohjautuneet ammatillisiin opintoihin. Myös erityisluokkalaisia koskevissa tutkimuksissa on kiinnitetty huomiota tietyille aloille ohjaamiseen nuorten toiveista huolimatta (Niemelä ym. 2010, Niemi & Kurki 2014). Nuoret kokivat, että oppilaanohjauksen pitäisi alkaa aiemmin yläkoulussa ja keskittyä enemmän nuoren persoonaan. Opintojen keskeyttämisen taustalla olikin muutamassa tapauksessa jo alun perin nuorelle väärä valinta. Keskeyttämisriski onkin havaittu pienemmäksi niillä nuorilla, jotka on yhteishaussa hyväksytty ensisijaisen hakutoiveensa mukaiseen tutkintoon (Aho & Mäkiäho 2014).

Myös osa niistä nuorista, jotka olivat suorittaneet ammattitutkinnon, koki, että nuoret eivät ole yläkoulun jälkeen riittävän kypsiä päättämään omasta tulevaisuudestaan. Tässä ryhmässä keskusteltiin siitä, kuinka nuorelle ammatinvalinta voi tuntua hyvinkin lopulliselta. Vaikutti myös, että etenkin poikia oli ohjattu perinteisille miesten aloille, vaikka heidän nykyiset suunnitelmansa koskivat erityyppisiä aloja.

Mies 1: Ei sen ikäisenä [peruskoulussa] oikeasti tiedä, mitä haluaa tehdä. Mä olin varmaan 21 kun mä tiesin, millä alalla mä haluan opiskella.

Mies 2: Itse en varmaan vieläkään tiedä. Voi kouluttautua lähihoitajaksi tai mennä töihin paikkaan x.

Lähes kaikilla opintojen keskeyttymistä oli edeltänyt runsas määrä poissaoloja, jotka vaikuttivat pääasiassa siten, että heidät suljettiin ulos kursseilta ja heidän opintomenestyksen-

sä heikkeni sen sijaan, että heidät olisi ohjattu tukitoimiin. Osa nuorista koki oppilaitosten olleen välinpitämättömiä heitä kohtaan, mikä nähtiin erityisesti puuttumattomuutena poissaoloihin tai kiusaamiseen. Esille nostettiin myös opettajien piittaamattomuus panostaa opetuksen laatuun tai kiinnostuminen nuoresta vasta sitten, kun opinnot olivat jo keskeytyneet. Huomiota kiinnitettiin myös oppilaitosten suuriin ryhmiin ja opettajien vaikeuksiin huomioida nuoria yksilöinä. Koulutuskemuksissa oli kuitenkin paljon vaihtelua, ja osalla opetus ammattiopinnoissa oli järjestetty hyvinkin yksilöllisesti. MyKolme haastateltavaa oli myös ohjattu oppilaitoksessa ensimmäisen vuoden aikana joko toiselle alalle tai ammattistarttiin. Opinnot kuitenkin keskeytyivät tai väylää itselle mieluisiin opintoihin ei löytynyt.

Ryhmissä kerrottiin myös erilaisista oppimisvaikeuksista, kuten luki- ja keskittymisvaikeuksista, koetuista kouluvaikeuksista sekä erityisen tuen kokemuksista. Monessa ryhmässä nostettiin esille erityisesti matematiikan vaikeudet. Onkin havaittu, että juuri näillä vaikeuksilla on yhteys työelämään kiinnittymiseen (Parsons & Bynner 2005). Erityisesti yläkoulussa tuen saaminen oppimiseen oli vaikeaa, ”piti vääntää tosi paljon”. Yläkoulun erityisopetus nähtiin sekä leimaavana että tuen saamisena vaikeuksiin. Siinä missä yksi nuori mies koki joutuneensa erityisluokalle, toinen koki tämän päässeensä erityisluokalle ja saaneen erityistä tukea. Opintoja oli myös mukautettu ilman selitystä. Toisessa ryhmässä nuori nainen koki, että yläkoulussa huomattiin vain häiriköt. Toinen nuori nainen koki kyllä tullessaan huomatuksi mutta kohtelun olleen pääasiassa syyttävää ja syyllistävää. Hän oli myöhemmin itse aikuisena oma-aloitteisesti selvittänyt keskittymis- ja oppimisvaikeuksiaan.

Kaikki nuoret eivät tienneet, että ammatilliset opinnot on mahdollista suorittaa hyvin yksilöllisesti. Opiskeluvaihtoehtoja oli käytetty läpi ryhmämuotoisessa toiminnassa. Nuoret myös toivoivat kevyempiä opiskelumahdollisuuksia jaksamisensa tueksi ja enemmän erityisopiskelupaikkoja. ”Varmaan monesta tuntuu samalta kuin musta, että ei tavallisessa op-

pilaitoksessa pärjää, niin sitten ne jää himaan.”

Ne nuoret, jotka kertoivat kouluvaikeuksista ja terveysongelmista, pitivät alanvalintaa erityisen haastavana.

Nainen 1: Mulla on niin paljon terveydellisiä ongelmia, että se rajaa kaiken lähestulkoon ulos.

Nainen 2: Mulla on ihan sama. Vaikka olisi jotain mikä kiinnostaisi, niin et sä pysty lähtee, kun sä tiedät että sun terveys ei kestä sitä työtä.

Nämä nuoret toivat myös esille, kuinka vähän palveluissa oli tarjolla henkilökohtaista ohjausta. Heidän kohdallaan monien mahdollisuuksien esittely tuntui myös masentavalta, koska he kokivat sekä opiskeluun että työnteokseen liittyviä useita rajoitteita.

Anne-Mari Souto (2013) on kiinnittänyt huomiota siihen, että nuorille työvoiman ja koulutuksen ulkopuolella oleville ei ole tarjolla laadukasta opinto-ohjausta. Nuorten näkökulmasta olisi tarvetta käydä konkreettisesti läpi, miten opintoja voi suorittaa ja miten opintoja voisi joustavoittaa.

Kokemukset kuntoutuksesta

Tutkimuksissa on kiinnitetty huomiota siihen, että nuoret työttömät kokevat työkykynsä heikommaksi kuin muut nuoret (esim. Seitsamo ym. 2006). Työttömyyttä pidetään mielenterveyden kannalta riskitekijänä, mikä korostaa ennaltaehkäisyn tärkeyttä. Mielenterveysongelmat on myös liitetty opinnoissa koettuihin vaikeuksiin ja poissaoloihin. Samaten monien nuorten esille nostama kiusaaminen on liitetty mielenterveyden ongelmiin. (Katsaus: Laajasalo & Pirkola 2012; Kaltiala-Heino ym. 2010.)

Lähes kaikissa ryhmissä tuotiin esille erilaisia mielenterveyden ja jaksamisen ongelmia. Nuoret kertoivat näistä ongelmista kuitenkin varauksellisesti – yhdessä ryhmässä kerrottiin ensin terveydellisistä rajoitteista, jotka myöhemmin täsmennettiin jaksamisen ongelmiksi. Vaikeudet olivat monella kestäneet pitkään, mutta nuoret joko olivat nähneet ne liian vä-

häisinä avun hakemiseksi tai eivät olleet halunneet hakea apua. Myös ammattilaiset olivat vähätelleet nuorten vaikeuksia. Masennuksen vuoksi lukion keskeyttänyt nuori nainen ehdotti, että esimerkiksi oppikirjoissa voisi tuoda esille masennuksen tunnistamista.

Osa kertoi yrittäneensä saada sairauspäivärahaa, mutta nuorten vaikeuksia ei pidetty riittävänä useista diagnooseista huolimatta. Nuoren naisen tapauksessa opinnot keskeytyivät, vaikka opiskelu oli järjestetty oppilaitoksessa hyvin yksilöllisesti.

Mies: Ei työkkäri painostaisi niin paljon työelämän suhteen. Annettaisiin vain mahdollisimman paljon aikaa siihen, että saa omat asiat kuntoon.

Nainen: Kun mä 05 hain ensimmäisen kerran kuntoutustukea, mulle tuli Kelalta vastaus, että en ole tarpeeksi sairas – pitää mennä kouluun tai töihin. Se tuntuu, että yritetään pakottaa kouluun tai töihin ja niitä ei kiinnosta se, mikä se terveydentila oikeasti on ja mitä sä itse ajattelet siitä. Jos sulla on itsellä sellainen olo, että et ole työkykyinen, niin ei sitä kauheasti kuunnella.

Mies: Niiden mielestä sä olet aina terve

Nainen: Mulla oli kolme tai neljä diagnosoitua sairautta, ja se ei Kelan mielestä ollut tarpeeksi.

On merkille pantavaa, että huonoiten tunnettiin kuntoutusmahdollisuudet, vaikka monilla nuorilla oli erilaisia terveydellisiä rajoitteita, joiden he kokivat vaikeuttavan työllistymistä ja koulutusta. Parhaiten kuntoutusmahdollisuuksia tunsivat ne nuoret, joille oli työvoiman palvelukeskuksessa esitelty eri vaihtoehtoja. Haastateltavista yksi oli ollut ammatillisessa kuntoutuksessa.

Hyvin harva nuori kuitenkin tunsii kuntoutusmahdollisuuksia, tai kuntoutuksen toteutustapa ei vastannut nuorten tarpeita. Nuoret kokivat, että he jaksoivat olla ryhmätoiminnassa hyvin neljä tuntia mutta eivät kuutta tuntia. Tapaamisia oli hyvä olla useampi vii-

kossa, mutta myös yksi päivä asioiden hoitamiseksi. Kahdessa ryhmässä tuotiin esille huoli siitä, mitä tapahtuu ryhmätoiminnan päättymisen jälkeen. Hyvänä pidettiin mahdollisuutta olla yhteydessä ryhmän työntekijöihin myös toiminnan päättymisen jälkeen. Tämä tuotiin esille myös nuorten kyselyn avovastauksissa (Tuusa ym. 2014).

Kaikille nuorille työttömyys ei muodostu ongelmaksi (Lähteenmaa 2010). Hyvin monia tässä haastateltuja nuoria yhdisti kuitenkin vaikeus löytää mielekästä tekemistä työttömyyden ajaksi sekä pitää yllä säännöllistä päivärytmiä. Tuttu ryhmä helpotti tutustumista uusien ihmisiin, ja monet kertoivat odottavansa ryhmää. Työttömyys voikin merkitä päivärytmin sekoittumista ja sosiaalisten suhteiden katkeamista tai syntymättä jäämistä (Kojo 2012). Osalla nuorista tukiverkostot olivat kaukana tai heillä ei ollut vanhempia opiskelujen tukena. Maahanmuuttajataustaisilla nuorilla työn ja koulutuksen ulkopuolisuus toi yksinäisyyttä ja verkostojen katkeamista suomenkielisiin.

Nuoret kokivat ryhmämuotoisen toiminnan olevan tärkeä vertaistuen ja sosiaalisten taitojen kannalta. Ryhmätoiminnan piirissä nuoret kuuluivat myös erilaisista opiskelumahdollisuuksista, ja avun saaminen moniin asioihin oli helpompaa. Ryhmässä oli mahdollista keskustella myös vaikeista asioista, koska monilla oli samantyyppisiä kokemuksia. Yhden haastattelun aikana nuoret kannustivatkin toisiaan spontaanisti työnhakuun ja omien suunnitelmien selkeyttämiseen.

Osallisuus ja kuuleminen

Nuoret ajattelivat nuorisotakuun olevan hyvä idea ja toivoivat sen auttavan syrjäytyneitä nuoria. Kahdessa ryhmässä tuotiin esille, että nuorisotakuu saattaa tuntua myös painostavalta.

Nuorten mukaan heitä jossain määrin kuullaan palveluissa, mutta asioihin ei silti välttämättä tartuta. Osa nuorista koki, että he saavat ammattilaiset kuulemaan heitä ja ymmärtämään ne syyt, miksi nuori ei halua hakeutua työhön tai koulutukseen. Oli myös tilanteita,

joissa nuorten vaikutusmahdollisuudet olivat vähäisiä.

Nuorilla oli paljon hyviä ajatuksia toiminnan kehittämistä, joten olisi tärkeää, että nuoria kuultaisiin nuorisotakuun kehittämisessä. Haastatteluihin suhtauduttiin myönteisesti, koska ne olivat kiinnostuksen osoitus nuoria kohtaan: ”Than jees. Joku kuuntelee ja on kiinnostunut ihan oikeasti kun kerta tutkimuksia tehdään.” Tosin nuoret myös vitsailivat, että tulokset julistetaan salaisiksi tai koko nuorisotakuu haudataan eduskunnan kellariin.

Haastatteluiden aikana vain yksi nuori luonnehti olleensa syrjäytynyt nuori. Hänelle syrjäytyminen merkitsi kaikesta syrjässä olemista ja yksin kotiin jäämistä. Hän myös sanoi, että ei aikonut tehdä sitä virhettä toistamiseen. Toisessa ryhmässä kannettiin huolta niistä, jotka ovat yksin kotona. Heidän auttamisekseen tarvittaisiin nuorten lähelle menemistä, kuten kotikäyntejä ja lähialueen tapahtumia. Jäykkä byrokratia, kiinnostumattomuus nuoria kohtaan ja ajan puute nähtiin keskeisinä syrjäytävänä tekijöinä. Myös toimeentulo-ongelmat koettiin raskaina.

Johtopäätökset

Nuorten osallisuuden ensimmäinen edellytys on nuorten saama tieto palvelun olemassaolosta, luonteesta ja laadusta. Lisäksi on huomioitava nuorten osallisuus palvelujen käyttäjinä ja kehittäjinä sekä nuoret osana palvelujen suunnittelua ja heidän oma toimintansa hyvinvoinnin tueksi. (Gellin ym. 2010.) Nuorisotakuuta olisikin tärkeää toteuttaa huomioiden kaikki nämä tasot: palveluiden tuntemus ja saatavuus, käyttäjäkokemukset, nuorten kuuleminen palveluiden kehittämisessä ja suunnittelussa sekä nuorten omaehtoinen toiminta nuorisotakuun tavoitteiden edistämiseksi.

Haastatteluaineiston valossa nuorten tietämystä erilaisista opiskelumahdollisuuksista tulisi lisätä esimerkiksi koulutusvalmennuksen keinoin. Tarvetta olisi myös lisätä koulutuksen joustavuutta nuoren elämäntilanteen mukaan. Esimerkiksi avoimet ammattiopinnot on nostettu hyväksi käytännöksi (Souto 2013). Koulutusratkaisuja mietittäessä tulisi myös huo-

mioida nuoren toimeentulo. Opintonsa aiemmin keskeyttäneet ja mielenterveysongelmia kokevat nuoret voisivat myös hyötyä tuetusta opiskelusta (esim. Vuorento & Terävä 2014).

Kuntoutuksen ongelmana on edelleen sen vaikeaselkoisuus. Eri alojen ammattilaiset ovat avainasemassa sen suhteen, että nuoret tietävät kuntoutuksen eri mahdollisuuksista ja heitä ohjataan käyttämään palveluita. Moni nuori koki erilaisten etuuksien hakemisen vaikeana. Eri vaihtoehtojen näkyvyyttä tulisi lisätä.

Tämän aineiston valossa erityisesti erilaiset koetut kouluvaikeudet ja terveysongelmat sekä niiden esiintyminen yhdessä voivat tuoda merkittäviä haasteita alanvalinnalle ja koulutukseen hakeutumiseen. Monissa laadullisissa tutkimuksissa on noussut esille mielenterveysongelmien ja oppimisvaikeuksien merkitys koulutuksen ulkopuolelle jäämisessä (esim. Souto 2013, Lavikainen 2014). Myös nuorten aikuisten osaamisohjelmaan (NAO) liittyvässä selvityksessä nostetaan esille nuorten terveysongelmat koulutuksen aloittamisen esteeksi, samoin kuin opiskeluvaikeudet ja riittämätön oma-aloitteisuus (Heinonen 2014). Allianssin nuorisotakuuta koskevassa selvityksessä nostettiin esille kuntoutuspalveluiden kysyntää heikompi tarjonta ja opintojen toisen asteen keskeyttäneet nuoret (Ervamaa 2014).

Näyttääkin siltä, että nuorten kuntoutustarpeisiin ei aina pystytä vastaamaan. Etenkin kouluttautumisen tukemiseen olisi tarpeen kehittää toimintamalleja, jotka tukevat nuoria kokonaisvaltaisesti ja pitkäjänteisesti sosiaalinen hyvinvointi huomioon ottaen. Tämä tulkinta saa lisätukea monista tutkimuksista (esim. Karvonen & Kestilä 2014, Ahola ym. 2014). Merkittävä osa toisen asteen opinnot keskeyttäneistä on työvoiman ulkopuolella, eikä rekistereissä ole tietoa heidän tosiasiallisesta tilanteestaan (Aho & Mäkiäho 2014).

Nuorten toimijuutta saattaa rajoittaa tiedon puute eri mahdollisuuksista, järjestelmien monimutkaisuus, vahvan omatoimisuuden vaade, erilaiset oppimisen vaikeudet tai terveydelliset tekijät. Palveluiden ulkopuolelle jääminen vaikuttaa erityisesti toimeentuloon. Onkin kiinnitetty huomiota siihen, että osalla nuorista taloudelliset vaikeudet ovat seurausta opin-

tojen keskeytymisestä ja terveydellisistä teki-
jöistä (Souto 2013). Kuntoutuksella voisi olla
paljon annettavaa tällaisissa tilanteissa, joissa
polut koulutukseen ja työelämään ovat mut-
kistuneet.

**Johanna Korkeamäki, VTM, tutkija-kehittäjä,
Kuntoutussäätiö**

Lähteet

- Aho S, Mäkiäho A (2014) Toisen asteen koulutuksen
läpäisy ja keskeyttäminen. Vuosina 2001 ja 2006
toisen asteen opinnot aloittaneiden seurantatut-
kimus. Raportit ja selvitykset 2014: 8. Tampere:
Opetushallitus.
- Ahola K, Joensuu M, Mattila-Holappa P, Tuisku K,
Vahtera J, Virtanen M (2014) Mielenterveyssyistä
työkyvyttömiä nuorten aikuisten tausta. Suomen
Lääkärilehti 69 (50-52), 3441–3448.
- Ervamaa S (2014) Kohti onnistunutta nuorisotakuu-
ta. Nuorten ja ammattilaisten näkemyksiä nuori-
sotakuun toteutuksesta ja kehittämisestä. Helsin-
ki: Allianssi.
- Gellin M, Gretschel A, Matthies AL, Nivala E, Oranen
M, Sutinen R, Tasanko P (2012) Lasten ja nuorten
asema hyvinvointipalveluissa. Teoksessa: Gret-
schel A, Kiilakoski T (toim.) Demokratiaoppitunti.
Lasten ja nuorten kunta 2010-luvun alussa. Hel-
sinki: Nuorisotutkimusverkosto.
- Heinonen V (2014) Nuorista aikuisista edelleen suu-
ri osa pelkän perusopetuksen varassa. Teoksessa:
Gretschel A, Paakkunainen K, Souto AM, Suurpää
L (toim.) Nuorisotakuun arki ja politiikka. Helsin-
ki: Nuorisotutkimusverkosto / Nuorisotutkimus-
seura, 147–149.
- Honkatukia P, Nyqvist L, Pösö T (2006) Vaikeat aiheet
haavoittuvissa olosuhteissa. Teoksessa: Hallamaa
J, Launis V, Lötjönen S, Sorvali I (toim.) Etiikkaa
ihmistieteille. Tietolipas 211. Helsinki: Suomalai-
sen Kirjallisuuden Seura, 296–317.
- Kaltiala-Heino R, Ranta K & Fröjd S (2010) Nuorten
mielenterveys koulumaailmassa. Duodecim 126,
2033–9.
- Karvonen S, Kestilä L (2014) Nuorten aikuisten syr-
jäytymisvaaraan liittyvä huono-osaisuus. Teok-
sessa: Vaarama M, Karvonen S, Kestilä L, Moisio
P, Muuri A (toim.) Suomalaisten hyvinvointi 2014.
Helsinki: THL.
- Kojo M, Lähteenmaa J (2011) Nuorten toimeentulotuen
leikkaukset – vaarallinen tie. Kommentti, nuoriso-
tutkimuksen verkkokanava: [http://www.komment-
ti.fi/kolumnit/nuorten-toimeentulotuen-leikkaukset-
%E2%80%93vaarallinen-tie](http://www.komment-
ti.fi/kolumnit/nuorten-toimeentulotuen-leikkaukset-
%E2%80%93vaarallinen-tie)
- Kojo M (2012) Pause päällä. Työn ja koulutuksen ul-
kopuoliset jaksot nuorten elämänsäntä. Janus
20 (2), 94–110.
- Laajasalo T, Pirkola S (2012) Ennen kuin on liian myö-
häistä. Ehkäisevän mielenterveystyön toimivia
käytäntöjä palvelujärjestelmän kehittäjille. Tam-
pere: THL.
- Lavikainen E (2014). Monenlaisia nuoria, yhdenlaisia
toiveita. Teoksessa: Gretschel A, Paakkunainen K,
Souto AM, Suurpää L (toim.) Nuorisotakuun arki
ja politiikka. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto /
Nuorisotutkimusseura, 177–182.
- Lähteenmaa J (2010) Nuoret työttömät ja taistelu toi-
miuudesta. Työpoliittinen Aikakauskirja 4/2010.
- Niemi AM, Kurki T (2014) Getting on the right track.
Educational choice-making of students with spe-
cial educational needs in pre-vocational education
and training. Disability & Society 29 (10).
- Niemi AM, Mietola R, Helakorpi J (2010) Erityisluokka
elämänsäntä. Selvitys peruskoulussa erityisluo-
kalla opiskelevien vammaisten, romaniväestöön
kuuluvien ja maahanmuuttajataustaisten nuorten
aikuisten koulutus- ja työelämäkokemuksista. Hel-
sinki: Sisäministeriön julkaisu 1/2010.
- Parsons S, Bynner J (2005) Does numeracy matter mo-
re? National Research and Development Centre for
adult literacy and numeracy. London: Institute of
Education, University of London.
- Seitsamo J, Tuomi K, Ilmarinen J (2006) Nuorten työ-
kyky. Teoksessa: Gould R, Ilmarinen J, Järvisalo
J, Koskinen S (toim.) Työkyvyn ulottuvuudet. Ter-
veys 2000 -tutkimuksen tuloksia. Helsinki: ETK,
Kela, KTL, TTL.
- Souto AM (2013) Toiselta asteelta pudonneet vai pудо-
tetut? Näkökulmia ammatillisen koulutuksen kes-
keyttämiseen. Teoksessa: Punamäki M, Ronkainen
J (toim.) Nuoret ja syrjäytyminen Itä-Suomessa.
Mikkelin ammattikorkeakoulu, 107–129.
- Tuusa M, Pitkänen S, Shemeikka R, Korkeamäki J,
Harju H, Saares A, Pulliainen M, Kettunen A, Pi-
rainen K (2014) Yhdessä tekeminen tuottaa tulok-
sia. Nuorisotakuun tutkimuksellisen tuen loppura-
portti. Työ ja yrittäjyys 15/2014. Helsinki: työ- ja
elinkeinoministeriö.
- Vuorento M, Terävä K (2014) Osatyökykyisen työs-
sä jatkamisen ja työllistymisen tukeminen. Kun-
toutussäätiön työselosteita 48. Helsinki: Kuntou-
tussäätiö.